

Vznik z ničeho

Aristotelés naprosto zamítá myšlenku, že by něco skutečného mohlo vzniknout z nejsoucna (EK MÉ ONTOS, εκ μη οντος), eventuelně z noci (EK NYKTOS, εκ νυκτος), atd. (Met XII, 7, 1072a a kolem). V tom smyslu pro něho také platí, že skutečnost je dříve než možnost (tamtéž), i když připouští, že v jiném smyslu lze říci, že možnost je dříve než skutečnost (to je třeba vysvětlit: možnost B je dříve než skutečnost B, ale aby se stala skutečností, potřebuje k tomu nějakou dřívější skutečnost A; ovšem v takovém případě musí být vposledu předpokládána nějaká „první skutečnost“, která nevznikla uskutečněním žádné dřívější možnosti). A protože to vše úzce souvisí s pohybem, neboť pohyb resp. jakákoli změna znamená přechod z možnosti do skutečnosti, musí vposledu být něco skutečného, „co pohybuje, aniž je pohybováno“ (tamtéž), „co jest věčné, podstata a skutečná činnost zároveň“ (AIDION KAI OYSIA KAI ENERGEIA OYSA). (Německý překlad in 6444, S. 253: „so muß es auch etwas geben, das ohne bewegt zu werden, selbst bewegt, das ewig und Wesen und Wirklichkeit ist“.) Tím je rozhodnuto: vznik jsoucna, jsoucího z nejsoucího není možný. Tím byl ovšem počátek, ARCHÉ, zahrnut mezi jsoucna, stal se jedním ze jsoucnů, a bylo pak možno jej vyzdvihnout oproti ostatním jsoucnům jen tak, že byl prohlášen za jsoucno nejvyšší, eventuelně nekonečné (později; to však s sebou přináší jiné problémy, neboť to, co je bez konce resp. bez konců, bez hranic, bez mezí, APEIRON, se tak zároveň stává čímsi neurčitým, protože nevymezeným). Křesťané si velmi brzo osvojili tento „metafyzický“ způsob myšlení (který ostatně silně pronikal už do pozdního myšlení židovského) a považovali „Boha“ za „jsoucno“; definitivně na řadu století to pak uzákonil Tomáš (sumkám ens, infinitum ens – i když se mu občas ozvaly pochybnosti, zda by nebylo vhodnější o Bohu mluvit jako o „Esse“). Nicméně myšlenka stvoření z ničeho (creatio ex nihilo) něco z původního nemetafyzického pojetí zachovávala, ovšem tak, že vedla do nových, těžko překonatelných rozporů. Nebylo totiž snadné rozhodnout a myšlenkově zvládnout, jaký je vlastně vztah mezi „jsoucností“ Boha jako nejvyššího jsoucna, a jsoucností běžných, tj. stvořených jsoucnů. Na jedné straně hrozilo nebezpečí, že vysoké postavení nejvyššího Jsoucna by mohlo být ohroženo tím, že sama myšlenka stvoření a stvořenosti vnitrosvětých jsoucnů by hodnotu stvořitelského činu podlomila nebo aspoň relativizovala; a na druhé straně zase by hodnota stvořených jsoucnů mohla být nepřiměřeně zvýšena (např. tím, že by stvořená jsoucna byla považována za přímou emanaci Jsoucna nejvyššího). Řešení, které je vlastně nasnadě, však nebyl nikdo připraven přijmout (vůbec jen uvažovat o tom nápadu), a to právě v důsledku metafyzické zatíženosti: Bůh nemůže a nesmí být pochopen jako „jsoucno“, tedy jako (předmětně) „jsoucí“, ale právě naopak jako ne-jsoucí“, ale „přicházející“ a právě tím „nejvyšší“, protože povýšený nad každé „jsoucno“, nad cokoli „jsoucího“.

(Písek, 060501-1.)